

INTERPRETĂRI ETNICE ALE MONUMENTELOR FUNERARE DIN INTERFLUVIUL PRUTO-NISTREAN DE LA MIJLOCUL MILENIULUI I A.CHR.

ANDREI COROBCEAN
andrei.corobcean@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova – Chișinău

THE ETHNIC INTERPRETATION OF FUNERARY SITES FROM THE PRUT-DNIESTER INTERFLUVE OF THE MIDDLE OF FIRST MILLENIUM B.C.

ABSTRACT

Archaeological remains from the middle of the first millennium B.C. in the Prut-Dniester region have a particular importance for ethnic interpretations thanks to the role they play in reconstruction of cultural processes from the end of the first Iron Age. The biritual necropolis of Dănceni, the tomb of cremation of Pîrjolteni and the tomb of inhumation of Suruceni constitute together a horizon of connection between two cultural traditions: thraco-getian and scythian. Controversies regarding their ethnocultural explanation are generated by different approaches of certain categories of remains. For some researches the pottery and cremation rite are most relevant in the ethnic interpretation, demonstrating a „getian” affiliation, linked to local „hallstattian” traditions. Others purpose that presence of inhumation, weapons and of pieces of animal style art demonstrate predominantly the „scythian” affiliation. In both cases the interference of two cultural traditions is accepted.

Keywords: ethnic interpretation, biritualism, Getians, Scythians, Dănceni, Pîrjolteni, Suruceni.

Ipoieza centrală în evaluarea importanței monumentelor funerare în interpretările etno-culturale, în special cu accent etnic (etnonimic), este faptul că practicile funerare reprezintă cel mai conservativ element al culturii. Din aceste considerente se poate susține ideea unei dependențe iminente a acestui aspect față de normele încetățenite de tradițiile societăților arhaice. Pe lângă acest principiu general, tradiția istoriografică ține cont, de cele mai multe ori, în tratarea etno-culturală a monumentelor funerare de câteva criterii. În primul rând, este vorba de corelarea în plan diacronic cu monumentele aceleiași categorii de monumente din perioada precedentă, subliniindu-se prezența unei continuități temporale a tradițiilor. În al doilea rând, se ține cont de corelarea în plan sincron cu

monumentele funerare din regiunile aferente, mai ales cele unde sursele narative au atestat comunități concrete, desemnate prin etnonime, în raport cu care se confirmă sau infirmă relații de continuitate ori discontinuitate culturală în spațiu.

Atribuirile etnice ale materialelor arheologice de la mijlocul mileniului I a.Chr. din spațiul pruto-nistrean, ca de altfel și din toată regiunea dintre Carpați și Nistru, au o importanță deosebită în contextul discuțiilor referitoare la situația etnodemografică presupusă pentru acea perioadă. Relevante în acest sens sunt complexele funerare de la Dănceni, Pîrjolteni și Suruceni, reprezentând un grup relativ compact amplasat în regiunea Podișului Central Moldovenesc (**Fig. 1**), în apropierea zonei de conexiune între silvostepă și stepă.

Necropola de la Dănceni (**Fig. 2**). Necropola de la sfârșitul secolului VI – începutul secolului IV a.Chr. numără 42 de morminte cercetate, având un caracter biritual cu predominarea incinerăției (64%) asupra înhumăției (36%)¹. S-a observat o anumită organizare în spațiu a acestor morminte – în grupuri compacte cu oarecare distanță între ele, fapt care ar demonstra o continuare a tradițiilor din perioada precedentă (necropola de la Seliște) și până în cea următoare (necropola de la Hansca „*Lutăria*”)². Toate înmormântările s-au efectuat în gropi. Mormintele de incinerăție prezintă depunerea resturilor cinerare în gropi de formă ovală sau rectangulară, ultima având dimensiuni caracteristice gropilor pentru înhumăție, putând să conțină mai multe morminte de incinerăție³. În acest sens nu se poate exclude practicarea ritualurilor funerare prelungite, fenomen bine argumentat recent⁴.

Importantă este, de asemenea, predominarea în cadrul acestei necropole a înmormântărilor cu oasele calcinate depuse direct pe fundul gropii față de cele cu cenușa depusă în urnă. Urnele funerare sunt reprezentate de vase mari bitronconice și alte forme caracteristice vremii⁵.

Cele 15 morminte de înhumăție demonstrează depunerea defuncțiilor în poziție întinsă pe spate, fără să se urmărească o orientare stabilă a acestora, orientarea variind între cea sud-estică, estică, vestică sau nord-vestică. Merită menționate 4 morminte de înhumăție, care prezintă camere mortuare adânci de formă rectangulară, păstrând urmele unor structuri construite din schelet lemnos uns cu lut și a parilor care susțineau construcția funerară⁶.

¹ В.Л. Лапушнян, *Ранние фракийцы X - начала IV в. до н. э. в лесостепной Молдавии*, Кишинев, 1979, стр. 51, таб. 8.

² *Ibidem*, стр. 50-51, рис. 13.

³ *Ibidem*, стр. 55.

⁴ Mircea Babeș, Nicolae Mirițoiu, *Practici funerare birituale prelungite în spațiul carpato-dunărean în secolele V-III a. Chr.*, în „*Arheologia Moldovei*”, XXXIV, 2011, pp. 103-149.

⁵ В.Л. Лапушнян, *op. cit.*, стр. 56.

⁶ *Ibidem*, стр. 57.

Inventarul necropolei este destul de modest, mai ales cel depus în mormintele de incinerare, alcătuit predominant din vase de ofrandă lucrate cu mâna sau la roata olarului. Printre alte categorii de inventar funerar se regăsesc vârfurile de săgeți cu trei aripioare variate ca formă, vârfuri de lance, cuțite din fier cu spinarea arcuită și piese de harnașament⁷.

Mormântul de la Pîrjolteni (Fig. 3/2). Acesta reprezintă o înmormântare izolată de incinerare cu resturile cinerare în urnă, depusă în groapă de formă ovală, pereții și umplutura căreia, grație urmelor de arsură și a fragmentelor de lipitură, sugerează existența unei structuri din lemn în construcția funerară. Oasele calcinate ale defunctului erau depuse într-un vas-urnă de tip „Villanova”, însoțit de un inventar alcătuit din 7 vase ceramice. La fel din inventar făceau parte piese din os cu reprezentări în stil animalier, 37 de vârfuri de săgeți cu trei aripioare și bucușă scurtă, un *akinakes* din fier cu garda cordiformă și mânerul terminat în antene, un vârf de lance, un cuțit de luptă cu terminația mânerului în forma unui cap de animal prădător, două psalii din fier cu capetele îndoite, zăbale din fier, un inel din fier pentru harnașament, o piatră de gresie (cute) cu orificiu și o piesă de podoabă din bronz în formă de semilună⁸.

Mormântul de la Suruceni (Fig. 3/1). Cercetat cu ocazia unor săpături de salvare, acest complex funerar a furnizat o informație parțială, bazată pe materialul care s-a reușit a fi recuperat. Este vorba de un mormânt izolat plan de inhumație. Defunctul a fost depus în groapă, întins pe spate, având capul orientat spre nord-vest. În partea dreaptă a scheletului, lângă brâu, au fost recoltate 17 vârfuri de săgeți cu trei muchii, iar în partea stângă a acestuia a fost depusă o spadă de tip *akinakes* cu garda triunghiulară și mânerul terminat în bară transversală. Printre resturile inventarului s-au găsit și câteva fragmente de vase lucrate cu mâna, inclusiv din cele înzestrate cu mânere aplatizate⁹.

Autorii cercetărilor efectuate în cadrul necropolei de la Dănceni au apreciat monumentul ca prima necropolă tracică cunoscută în spațiul pruto-nistean, în al cărei rit și inventar funerar se observă o influență puternică a culturii scitice¹⁰.

Autorul publicației primare atribuie fără pic de îndoială descoperirea de la Suruceni unui războinic scit¹¹. Atribuirea scitică a înmormântării de la Suruceni este susținută și de A. I. Meliukova, pentru care aceasta demonstrează prezența sciților în „teritoriul getic”, mai ales ținând seama de proximitatea față de necropola de la

⁷ *Ibidem*, стр. 58-59.

⁸ В.Л. Лапушнян, И.Т. Никулицэ, М.А. Романовская, *Памятники раннего железного века*, în „Археологическая Карта Молдавии”, вып. 4, Кишинев, 1974, стр. 68-69.

⁹ Г.П. Сергеев, *Погребение скифского воина*, în „Труды Государственного историко-краеведческого музея”, Кишинев, 1961, стр. 137-138, рис. 1, 3.

¹⁰ И.А. Рафалович, В.Л. Лапушнян, В.М. Дунавина, *Исследование могильника у с. Данчаны*, în „Археологические Открытия 1975 г.”, Москва, 1976, стр. 474.

¹¹ Г.П. Сергеев, *op. cit.*, стр. 137.

Dănceni. Pentru ultima, aceeași cercetătoare admite, pe lângă atribuirea „getică timpurie”, prezența mormintelor atât getice, cât și scitice, fapt explicat prin amplasarea necropolei în zona de interferență dintre silvostepă și stepă, care putea prezenta o zonă de contact între geții sedentari și sciții nomazi¹².

Materialele de la Pîrjolteni și Dănceni alcătuiesc în viziunea lui V. Lapușnean o manifestare a „culturii getice timpurii” din secolele VI-V a.Chr., ilustrând o etapă de tranziție de la cultura „*hallstattului tracic*” la cultura getică din secolele IV-III a.Chr.¹³.

Ritul inhumăției, amenajările unor morminte de inhumăție (mormintele cu nișă și structurile din lemn și lut), piesele de armament și obiectele cu reprezentări de artă animalieră, prezente în necropola de la Dănceni, la fel ca și prezența acestora în mormântul de incinerăție de la Pîrjolteni, sunt o ilustrare a unor influențe scitice asupra culturii getice timpurii¹⁴. Aceasta din urmă rămânea strâns legată de tradițiile precedente, ale „*hallstattului tracic*” local, fapt demonstrat prin ritul incinerăției (sau predominarea acestuia), modestia generală a inventarului și materialul ceramic¹⁵. Vasele ceramice din cadrul celor trei complexe funerare se înscriu perfect în stilul ceramic local, cu tradiții evidente din prima epocă a fierului. De altfel, un singur vas, din mormântul 86 de la Dănceni, ar trăda un caracter „scitic” prin formă și marginea ornamentată cu șir de alveole, mărturisind despre răspândirea inclusiv a ceramicii „scitice” în mediul tracic¹⁶.

Toate cele trei monumente funerare sunt încadrate de I. Niculiță în ansamblul descoperirilor funerare getice timpurii, ca fiind parte și ilustrând, alături de alte situri, un proces de formare a principalelor trăsături ale tradițiilor funerare pentru comunitățile nord-trace¹⁷.

În viziunea unor cercetători, atribuirea etnoculturală a monumentelor orizontului Pîrjolteni-Dănceni-Olănești nu poate fi una univocă, deoarece acestor monumente le este caracteristic din start un sincretism cultural, „scito-tracic”, fără o oarecare „dominantă”¹⁸. Mai mult decât atât, I. Bruiako pune la îndoială rolul acestor monumente în asigurarea unei punți de legătură între cultura „*hallstattiană*” mijlocie și cea getică atât din puncte de vedere al indicatorilor cronologici, cât și din cel al proceselor culturale, iar numărul mic al monumentelor de tip Pîrjolteni-

¹² А.И. Мелюкова, *Скифия и фракийский мир*, Москва, 1979, стр. 144.

¹³ В.Л. Лапушнян, *op. cit.*, стр. 18.

¹⁴ *Ibidem*, стр. 59, 60.

¹⁵ *Ibidem*, стр. 59.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ И.Т. Никулицэ, *Северные фракийцы в VI-I до н. э.*, Кишинев, 1987, стр. 55-57.

¹⁸ И.В. Бруяко, М.Е. Ткачук, *Бессарабия в VII-I вв. до н. э. Цикл кросскультурных диалогов*, în ”Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья”, Запорожье, 1994, стр. 28; И.В. Бруяко, *Ранние кочевники в Европе X-V вв. до Р.Х.*, Кишинев, 2005, стр. 211.

Dănceni nu ar permite identificarea unei etape a procesului de formare a culturii getice în aceste teritorii¹⁹.

Asemenea afirmații vin să consolideze tezele teoriei migraționiste, în conformitate cu care cultura getică din secolele IV-III a.Chr. din spațiul carpato-nistrean are un caracter alohton, intrus, fără vreo legătură genetică cu fondul hallstattian tracic local, iar orizontul Pîrjolteni-Dănceni nu este decât o reflectare a unor infiltrări nesigure ale elementelor getice în silvostepa pruto-nistreană²⁰. Mai mult decât atât, populația care a lăsat vestigiile acestui orizont ar fi ajuns într-o zonă pustie din punct de vedere demografic, absorbind în sine aproape tot spectrul tradițiilor din teritoriile vecine cultural eterogene²¹.

În favoarea acestei concepții, M. Tkaciuk aduce o serie de explicații, printre care evocarea faptului că în inventarul de la Dănceni predomină numeric obiectele „scitice”, adică vârfurile de săgeți, vârfurile de lance, reprezentările animaliere și vasul de sorginte „scitică”. Astfel, fiind susținător aprig al unui „sincretism” scito-getic, același cercetător respinge evidențierea pentru secolele VI-V a.Chr. a unei culturi getice timpurii, afirmând existența unei comunități fără vreo determinare etnică univocă. În viziunea lui, monumentele de la Dănceni și Pîrjolteni trebuie tratate ca prea instabile din punct de vedere tipologic pentru a contura sursa culturii getice unitare din secolele IV-III a.Chr., fapt care ar sugera că această cultură a ajuns aici fiind formată deja undeva²².

Cu toate că intensitatea contactelor dintre populația getică și scitică, reflectate în ansamblurile de vestigii, nu este pusă la îndoială, scitologul A. Meliukova respinge cu vehemență că s-ar putea vorbi despre apariția unei comunități culturale scito-trace²³, adică a ceea ce M. Tkaciuk numește „*orizont geto-scitic*”, concept destul de vechi resuscitat artificial²⁴.

Problema atribuirii etnice a necropolei de la Dănceni pare a fi ușor „rezolvată” în abordarea cercetătorului Al. Levinschi în una din lucrările sale recente, care susține că aceasta nu trebuie tratată ca o necropolă birituală, fiind vorba de două necropole (grupuri de morminte) suprapuse, între care poate exista o diferență de timp. Astfel, urmele de distrugere a unor morminte de înhumăție pe de

¹⁹ И.В. Бруяко, *op. cit.*, стр. 169, 211.

²⁰ *Ibidem*, стр. 219.

²¹ *Ibidem*, стр. 222.

²² M. Tkaciuk, *Manifestări culturale din sec. V-I a. Chr.*, în „Thraco-Dacica”, XV, 1-2, București, 1994, p. 226.

²³ А.И. Мелюкова, *Новые данные о скифо-фракийских взаимоотношениях в IV-III вв. до н. э.*, în „Российская Археология”, 1, 1995, стр. 30.

²⁴ I. Niculiță, *Les Thraces septentrionaux dans l'historiographie des Etats de l'Europe de l'Est: la Moldova, l'Ukraine, la Russie*, în „The Thracians World at the Crossroads of Civilisations. The 7th International Congress of Thracology. Reports and Summaries”, Bucharest, 1996, p. 66.

o parte și caracterul intact al celor de incinerare, pe de alta, ar servi drept argument al suprapunerii necropolei de inhumație de cea de incinerare²⁵.

O asemenea explicație, deși simplifică lucrurile, trezește multe semne de întrebare, fiind necesare argumente solide referitoare, în mod concret, la suprapuneri de morminte, dat fiind faptul că din punct de vedere cronologic inventarul nu poate fi practic separat. Deocamdată, nici un complex funerar de la Dănceni nu poate fi utilizat pentru a demonstra explicația lui Al. Levinski.

Exponent al concepției migraționiste, conform căreia cultura getică este rezultatul migrației geților în silvostepa pruto-nistreană, Al. Levinski respinge, prin interpretarea sa a situației din necropola de la Dănceni, ideea unui „sincretism” geto-scitic inițial. În viziunea lui materialul arheologic poate fi delimitat prin două etichete clare: ritul inhumației specific exclusiv pentru sciți și incinerarea – pentru geți, care apar mai târziu în regiune²⁶. Doar pentru mormântul izolat de incinerare de la Pîrjolteni, considerat getic, ar fi proprii influențe scitice prin prezența în inventar a armelor, pieselor de harnașament, a pieselor cu reprezentări animaliere etc.²⁷. Nu este clar caracterul categoric al etichetării etnice a riturilor funerare, dată fiind convingerea cercetătorului amintit că inhumația nu putea fi folosită de geți în virtutea credințelor religioase, rămânând valabilă doar pentru străini și alte categorii de oameni²⁸.

Aceste concepții migraționiste au fost criticate în literatura de specialitate. Unele observații critice sunt făcute de V. Haheu, care susține existența mai multor focare de formare a culturii getice, exemplificând prin materialele scoase la iveală prin cercetările monumentelor din regiunea Nistrului Mijlociu²⁹, observații fortificate prin amplificarea acestor cercetări în ultimii ani în zona Saharna³⁰.

Continuitatea etnoculturală traco-getică în spațiul carpato-nistrean este susținută de cercetătorul T. Arnăuț, care admitând puternica influență scitică, consideră că orizontul getic timpuriu de la Pîrjolteni și Dănceni ilustrează locuirea permanentă a comunităților nord-tracice în aceste teritorii³¹. Spre deosebire de afirmațiile emise de M. Tkaciuk, cercetătorul amintit susține, dimpotrivă, caracterul

²⁵ А.Н. Левинский, *История гетов в лесостепи Юго-Восточной Европы (конец VI – вторая половина IV вв. до н. э.)*, Stratum plus, 3, 2010, стр. 77.

²⁶ *Ibidem*, стр. 78.

²⁷ *Ibidem*, стр. 84.

²⁸ *Ibidem*, стр. 86.

²⁹ V. Haheu, *Puncte de vedere referitoare la arealul constituirii culturii traco-getice*, în „Revista Arheologică”, serie nouă, V, 2, 2010, p. 139.

³⁰ I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, *Habitatul din mileniul I a.Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna)*, Chișinău, 2008.

³¹ T. Arnăuț, R. Ursu-Naniu, *Vestigii getice din cea de-a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*, Iași, 2006, p. 65; T. Arnăuț, *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la Răsărit de Carpați*, Chișinău, 2003, p. 170.

instabil al elementelor scitice prezente în monumentele orizontului Pîrjolteni-Dănceni. Alături de mormântul de la Suruceni, ele reflectă prezența unei populații ne-sedentare, a unei enclave în regiune, fapt care asigură raporturi permanente între geți și sciți, situația etnoculturală rămânând neschimbată în pofida faptului că ultimii ar fi dominat politic zona în secolele VI-V a.Chr.³².

Interpretarea descoperirilor de la Dănceni, Pîrjolteni și Suruceni sub aspectul atribuirilor etnoculturale este cu atât mai complexă cu cât încă nu este poate clar definită poziția lor în preliminariile cunoscutului proces de uniformizare culturală în tot spațiul carpato-balcano-pontic, care a avut loc în a doua jumătate a mileniului I a.Chr. Cercetătorii care au dat aprecieri etnicizante acestor monumente au preferat un anumit set de indicii arheologice, ținând cont de condițiile unei zone de contact. Nu este exclus și un anumit grad de tendențiozitate în abordarea materialului arheologic, deoarece, evident, și în istoriografia sovietică și mai recentă s-a încercat deseori subaprecierea stabilității unui fond local în spațiul pruto-nistrean.

În linii majore, în tradițiile de rit și ritual funerar, dar mai ales în categoriile de inventar, se conturează în istoriografie o „graniță”, nu întotdeauna rigidă, între două culturi, ambele cu încărcătură etnică generică. Pe de o parte, cultura „getică” apare definită prin ritul incinerăției sau biritualismul cu predominarea acesteia și prin stilul ceramicii lucrate cu mâna, fidel tradițiilor ceramicii din prima epocă a fierului. Pe cealaltă parte, cultura „scitică” se evidențiază prin exclusivitatea inhumăției, arme depuse ca inventar (vârfurile de săgeți, pumnale) și piese de artă animalieră. Și dacă prima „tinde” spre o conservare a tradițiilor culturale locale din perioada precedentă, cea de-a doua prezintă tradiții specifice spațiului nord-pontic.

Cu mai multă siguranță putem vorbi în cazul siturilor din secolele VI-V/IV a.Chr. despre o interferență a tradițiilor culturale „traco-getice” și „scitice”, care s-a reflectat în vestigiile unei populații locale sedentare, atât în ritul funerar, cât și în inventar. Cercetările arheologice recente³³ scot în evidență tot mai mult posibilitatea unei continuități de locuire fără hiatusuri demografice în mai multe regiuni din spațiul pruto-nistrean, fapt care permite să se vorbească mai degrabă despre transformări culturale, decât de unele etnodemografice semnificative în această perioadă.

³² T. Arnăut, *op. cit.*, p. 174.

³³ Н. Гольцева, М. Кашуба, Глинжесь II. Многослойный памятник Среднего Поднепрорья, Тирасполь, 1995; M. Kašuba, V. Haheu, O. Levițchi, *Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu*, București, 2000; I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, *Butuceni. Monografie arheologică*, București, 2002; I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăut, *op. cit.*

Bibliografie:

T. ARNĂUT, *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spațiul de la Răsărit de Carpați*, Chișinău, 2003.

T. ARNĂUT, R. URSU-NANIU, *Vestigii getice din cea de-a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*, Iași, 2006.

M. BABEȘ, N. MIRIȚOIU, *Practici funerare birituale prelungite în spațiul carpato-dunărean în secolele V-III a.Chr.*, în "Arheologia Moldovei", XXXIV, 2011, pp. 103-149.

И.В. БРУЯКО, *Ранние кочевники в Европе X-V вв. до Р.Х.*, Кишинев, 2005.

И.В. БРУЯКО, М.Е. ТКАЧУК, *Бессарабия в VII-I вв. до н. э. Цикл кросскультурных диалогов*, în "Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья", Запорожье, 1994, стр. 27-31.

Н. ГОЛЬЦЕВА, М. КАШУБА, *Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднестровья*, Тирасполь, 1995.

V. HANEU, *Puncte de vedere referitoare la arealul constituirii culturii traco-getice*, în "Revista Arheologică", serie nouă, V, 2, 2010, pp. 129-142.

M. KAŠUBA, V. HANEU, O. LEVIȚCHI, *Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu*, București, 2000.

В.Л. ЛАПУШНЯН, *Ранние фракийцы X - начала IV в. до н. э. в лесостепной Молдавии*, Кишинев, 1979.

В.Л. ЛАПУШНЯН, И.Т. НИКУЛИЦЭ, М.А. РОМАНОВСКАЯ, *Памятники раннего железного века*, în "Археологическая Карта Молдавии", вып. 4, Кишинев, 1974.

А.Н. ЛЕВИНСКИЙ, *История гетов в лесостепи Юго-Восточной Европы (конец VI – вторая половина IV вв. до н. э.)*, Stratum plus, 3, 2010, стр. 15-127.

А.И. МЕЛЮКОВА, *Новые данные о скифо-фракийских взаимоотношениях в IV-III вв. до н. э.*, în "Российская Археология", 1, 1995, стр. 28-36.

IDEM, *Скифия и фракийский мир*, Москва, 1979.

I. NICULIȚĂ, *Les Thraces septentrionaux dans l'historiographie des Etats de l'Europe de l'Est: la Moldova, l'Ukraine, la Russie*, în "The Thracians World at the Crossroads of Civilisations. The 7th International Congress of Thracology. Reports and Summaries", Bucharest, 1996, pp. 46-71.

И.Т. НИКУЛИЦЭ, *Северные фракийцы в VI-I до н. э.*, Кишинев, 1987.

I. NICULIȚĂ, S. TEODOR, A. ZANOCI, *Butuceni. Monografie arheologică*, București, 2002.

I. NICULIȚĂ, A. ZANOCI, T. ARNĂUT, *Habitatul din mileniul I a.Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna)*, Chișinău, 2008.

И.А. РАФАЛОВИЧ, В.Л. ЛАПУШНЯН, В.М. ДУНЯВИНА, *Исследование могильника у с. Данчены*, în "Археологические Открытия 1975 г.", Москва, 1976, стр. 474-475.

Г.П. СЕРГЕЕВ, *Погребение скифского война*, în "Труды Государственного историко-краеведческого музея", Кишинев, 1961, стр. 137-140.

М. ТКАЧИУК, *Manifestări culturale din sec. V-I a.Chr.*, în "Thraco-Dacica", XV, 1-2, București, 1994, pp. 215-256.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1 – Amplasarea siturilor de la Dănceni, Pîrjolteni, Suruceni.

Fig. 2 – Necropola de la Dănceni. Planul necropolei și mormintelor. Inventar arheologic.

Fig. 3 – 1) Inventarul mormântului de la Suruceni; **2)** Planul și inventarul mormântului de la Pîrjolteni.

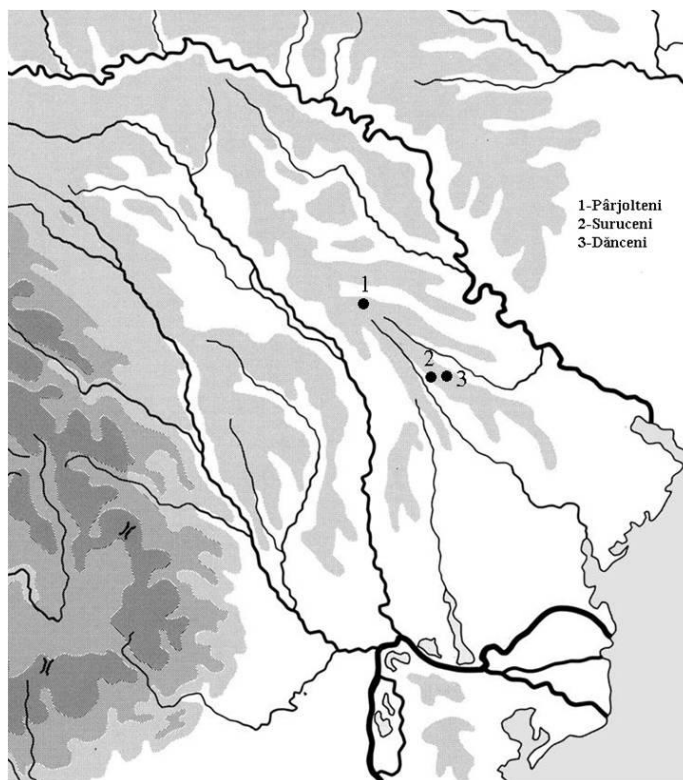

Fig. 1 – Amplasarea siturilor de la Dănceni, Pârjolteni, Suruceni

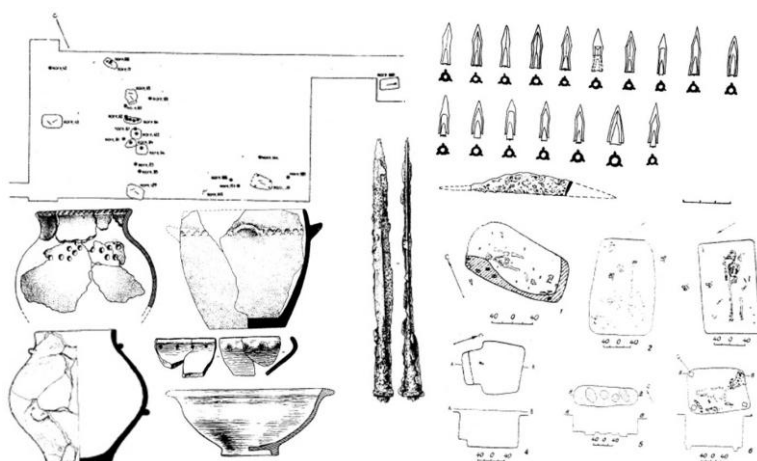

Fig. 2 – Necropola de la Dănceni. Planul necropolei și mormintelor. Inventar arheologic

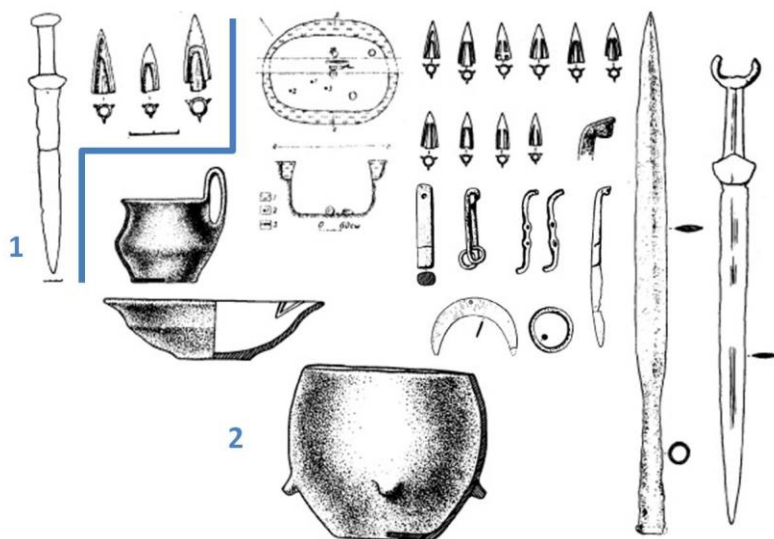

Fig. 3 – 1) Inventarul mormântului de la Suruceni; **2)** Planul și inventarul mormântului de la Pîrjolteni